

SAĞLIK ALANINDA EĞİTİM GÖREN ÖĞRENCİLERİN COVID-19 KORKU DÜZEYLERİNİN VE AŞIYA YÖNELİK TUTUMLARININ BELİRLENMESİ

DETERMINATION OF THE COVID-19 FEAR LEVELS AND THEIR ATTITUDES TO THE VACCINE OF HEALTH STUDENTS

Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin Tolga ÇAĞATAY

Başkent Üniversitesi, tcagatay@baskent.edu.tr, orcid.org/0000-0001-5228-3223

Dr. Öğr. Üyesi Esin BAŞARAN

Başkent Üniversitesi, ebasaran@baskent.edu.tr, orcid.org/0000-0002-6193-3395

Öğr. Gör. Serap SALİMOĞLU

Başkent Üniversitesi, sbaytar@baskent.edu.tr, orcid.org/0000-0003-0589-1538

Makale Gönderim-Kabul Tarihi (17.01.2022-27.04.2022)

Öz

Tanımlayıcı tipte gerçekleştirilen bu araştırma bir üniversitenin sağlık hizmetleri meslek yüksekokulunda eğitim gören öğrencilerin Covid-19 korku düzeylerinin ve aşıya yönelik tutumlarının belirlenmesi amacıyla yapılmıştır. 707 öğrencinin katılımıyla (%82,3) gerçekleştirilen araştırmada, Covid-19 Korkusu Ölçeği ve Covid-19 Aşısına Yönelik Tutumlar Ölçeği kullanılmıştır. Veriler SPSS25 programı ile analiz edilmiştir. Katılımcıların Covid-19 Korkusu ölçek puanı $19,91 \pm 7,03$, Covid-19 Aşısına Yönelik Tutumlar Ölçek puanı $2,94 \pm 6,23$ olarak belirlenmiştir. Covid-19 Korkusu ölçek puanı cinsiyete göre incelendiğinde kadın puanının ($\bar{x}=20,82$) erkek puanından ($\bar{x}=17,41$) daha yüksek olduğu görülmüştür. Her iki ölçekten elde edilen puanlar kronik hastalığın varlığına göre incelendiğinde kronik hastalığı olanların puanlarının daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Covid-19 korkusu ile Covid-19 aşısına yönelik tutum arasında negatif yönlü düşük düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($r=-0,097$; $p=0,010$). Bu çalışma geleceğin sağlık çalışanları olacak bireylerin sağlığı koruyucu davranışlarda bulunmalarını sağlayacak programların tasarlanmasına, pandeminin toplum içinde yayılmasının kontrolünde aşının kullanılmasının yarattığı endişelerin giderilmesi için yeni stratejiler geliştirilmesine katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Covid-19, Korku, Aşı Tutumu

Abstract

This descriptive type of research was carried out to determine the covid-19 fear levels and attitudes towards vaccination of students at a university's vocational school of health services. In the study, which was conducted with the participation of 707 students (82.3%), the Covid-19 Fear Scale and the Attitudes Towards Covid-19 Vaccine Scale were used. The data were analyzed with the SPSS25 program. The Covid-19 Fear scale score of the participants was determined as 19.91 ± 7.03 , and the Attitudes Towards the Covid-19 Vaccine Scale score was determined as 2.94 ± 6.23 . When the Covid-19 Fear scale score was analyzed on the basis of gender, it was seen that the score of female participants ($\bar{x}=20.82$) was higher than the score of male participants ($\bar{x}=17.41$). When the scores obtained from both scales were examined according to the presence of chronic disease, it was determined that the scores of those with chronic disease were higher. There was a weak negative correlation between the fear of Covid-19 and the attitude towards the Covid-19 vaccine ($r=-$

0,097; $p=0,010$) This study will contribute to the design of programs to help future health workers engage in health-protective behaviors, and to develop new strategies to address the concerns raised by the use of vaccines to control the spread of the pandemic in society.

Keywords: Covid-19, Fear, Vaccine Attitude

GİRİŞ

Gelecekte insanoğlunun geçmişe dönerek bugün ile ilgili yaşanılanları “felaket” olarak nitelendirebilmesi için gerekli tüm şartlar oluşmuş durumdadır. Covid-19 virüsü ortaya çıktığı andan bu yana dünya genelinde birçok alanda onarımı mümkün olmayan direkt ve/veya dolaylı zararlara yol açmıştır. Covid-19 pandemisinin kişiler üzerinde fiziksel etkilerin yanında birçok psikolojik etki yarattığı da bilinmektedir. Sonuçları tek bir nesil ile sınırlı kalmayacak bu felaketin 7’den 70’e herkeste korku yaratması kaçınılmazdır.

Pandemi ile ilgili korku tek bir nedene bağlanamazken özellikle yaşanılan süreç ile ilgili belirsizlik (Bakioğlu, Korkmaz ve Ercan, 2020, s. 8) ve kendi ile yakınlarının sağlık durumlarının tehlikeye girme ihtimali (Mertens, Duijndam, Smeets and Lodder, 2021, s. 5; Mertens, Gerritsen, Duijndam, Salemink and Engelhard 2020, s. 5; Schimmenti, Billieux and Starcevic, 2020, s. 42) korkuya ilişkin nedenler arasında ön plana çıkmaktadır.

Korku, bir canlının savunmacı korku mekanizmasını harekete geçiren dış tehdit edici odaklarla ortaya çıkan itici bir duygusal durumdur. Aslında korku canlıyı etkili kaçışa hazırladığı ve kaçınma eylemlerini motive ettiği için hayatta kalmak için son derece önemlidir (Hamm and Weike, 2005, s. 5). Covid-19 korkusunun halk sağlığını olumlu yönde etkileyen, bulaşı azaltan faydalı bir yönü olduğu (Warren, vd., 2021, s. 205), özellikle hem bireysel hem de toplumsal güvenlik davranışlarını arttırarak yaygınlaşmasını engellediği söylenebilir (Mertens, Gerritsen, Duijndam, Salemink and Engelhard, 2020, s. 1).

Korku, hayatta kalmak için temel olan ve potansiyel olarak tehdit edici olaylara tepki için çeşitli biyolojik hazırlık süreçlerini içeren uyarlanabilir bir savunma mekanizması olarak tanımlanmasına rağmen kronik veya orantısız olduğunda zararlı hale gelebilmektedir ve çeşitli psikiyatrik bozuklukların gelişiminde anahtar bir rol üstlenmektedir (Ornell, Schuch, Sordi and Kessler, 2020, s. 232). Kontrol edilemeyen korku bireysel pandemi yönetimine ilişkin verilecek kararların rasyonelitesini olumsuz etkilemektedir (Ahorsu, Lin, Imani, Saffari, Griffiths and Pakpour, 2020, s. 2).

İnsanlar anı yaşarken gelecekte yaşanması olası tehditler ile karşı karşıya kalmak istemezler ve bunlardan kaçınma eğilimi gösterirler. Ayrıca gelecekte yaşanabilecek tehdit unsurlarını tam olarak anlamak ve kontrol etmek de isterler (Satici, Sarıçalı, Satici and Griffiths, 2020, s. 2). Koronavirüs korkusu, muhtemelen dünyanın büyük bir kısmının daha önce deneyimlemediği kadar yeni olması ve gelişiminin insanlığa gelecekte ne kadar kötü olabileceğine dair herhangi bir fikir vermemesinden kaynaklanmaktadır (Asmundson and Taylor, 2020, s. 1). Korkunun yaşanılan süreçlere etkisinin çok boyutlu olması korkuyla odaklanılan öngörücülerin keşfi ve ortaya çıkardığı tutum ve davranışların tespiti açısından önemlidir.

Covid-19’un kesin çaresinin henüz bulunamamış olması, özellikle dünya genelindeki artan enfeksiyon ve nispeten yüksek ölüm oranları ile sınırlı etkili tedavinin pandemiye ilişkin korku ve endişeyi tetiklediği görülmektedir (Iversen, vd., 2021, s. 1). Dünya yaşanılan felaketle baş edebilme aracı olarak maske, mesafe ve temizliğin yanı sıra artık aşı kullanımına da başlamıştır. Yaşanılan tüm aksaklıkların geleceğe yönelik belirsizliği arttırmasına rağmen Covid-19 enfeksiyonunu

önleyecek ve pandemiyi sona erdirecek umut vadeden en güçlü silah olarak “aşı” görülmektedir (Malik, McFadden, Elharake and Omer, 2020, s. 1).

Ülkeler gerçekleştirdikleri aşılama programları ile toplumun büyük bir kısmının enfekte olmadan sürü bağışıklığı kazanmalarını hedeflemektedir. Toplumlarda sürü bağışıklığı kazanabilmek için bireysel motivasyona ve kararlılığa ihtiyaç duyulmaktadır. Aşı olmayı kabul edenlerin sayısal üstünlük sağlamaları salgınla mücadelede büyük önem arz etmektedir.

Aşı kararı birçok faktörden etkilenebilmekte ve zamanla değişime açık hale gelebilmektedir (Lazarus, vd., 2021, s. 226). Halkın bir aşırı kabul etme isteği bu nedenle durağan değildir. Bir Covid-19 aşısı hakkındaki mevcut bilgilere ve duygulara, ayrıca salgının durumuna ve hastalığa yakalanma riskinin algılanmasına son derece duyarlıdır (Loomba, Figueiredo, Piatek, Graaf and Larson, 2021, s. 337). Amerika Birleşik Devletlerinde gerçekleştirilen bir araştırmada (2020, s. 6502) katılımcıların aşılanma kararlarını; aşının etkinliği, doktor önerisi, sağlık geçmişi, enfekte olan kişi sayısı, yaşları, yaklaşan seyahatler ve aşının yan etkileri gibi faktörlere göre belirlediği sonucuna ulaşılmıştır.

Yüksek korkunun, Covid-19 aşısına yönelik olumlu bakış açısını desteklediğine inanılmaktadır. Covid-19 salgınının gençlerin ruh sağlığı üzerindeki etki derecesinin çok yönlü araştırılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu araştırma bu ihtiyacı karşılamak adına gerçekleştirilmiştir. Çalışma kapsamında Covid-19 aşısının kabulünde pandemi korkusunun rolü ön planda tutularak Covid-19 korkusunun aşı tutumu ile olan ilişkisi araştırılmıştır.

GEREÇ ve YÖNTEM

Araştırmanın Tipi

Bu çalışma tanımlayıcı ve kesitsel tiptedir.

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırma evrenini bir vakıf üniversitenin Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulunda 2020-2021 akademik yılında öğrenim gören öğrenciler oluşturmaktadır (N=859). Araştırma kapsamında evrenin tamamına ulaşılmak istenmiş bu nedenle örneklem seçimine gidilmemiştir. Uygun doldurulduğu tespit edilen 707 katılımcı anketi araştırmaya dahil edilmiştir (%82,3).

Veri Toplama Aracı

Araştırmaya katılan öğrencilere soru formu, Covid-19 Korkusu Ölçeği ve Covid-19 Aşısına Yönelik Tutumlar Ölçeği uygulanmıştır. Elde edilen veriler SPSS 25.0 programı kullanılarak analiz edilmiştir.

Covid-19 Korkusu Ölçeği tek boyut ve 7 maddeden oluşmakta olup, ölçekte bulunan ifadeler “Kesinlikle katılmıyorum (1)”, “Katılmıyorum (2)”, “Kararsızım (3)”, “Katılıyorum (4)”, “Kesinlikle katılıyorum (5)” şeklinde değerlendirilmektedir. Ahorsu ve arkadaşları (2020) tarafından geliştirilen ölçeğin geçerlilik ve güvenilirliği Bakıoğlu ve arkadaşları (2020) tarafından yapılmıştır. Çalışmada Cronbach Alpha değeri 0,82 olarak bulunmuştur. Çalışmamız kapsamında Covid-19 Korkusu Ölçeği'nin Cronbach Alpha güvenilirlik katsayı değeri 0,90 bulunmuştur.

Covid-19 Aşısına Yönelik Tutumlar Ölçeği, 9 maddeli olup, iki alt boyuta (olumlu ve olumsuz tutum) sahiptir. Ölçekte bulunan ifadeler “Kesinlikle katılmıyorum (1)”, “Katılmıyorum (2)”, “Kararsızım (3)”, “Katılıyorum (4)”, “Kesinlikle katılıyorum (5)” şeklinde değerlendirilmektedir. Olumsuz tutum alt boyutlarındaki maddeler ters olarak puanlanmaktadır. Ölçek alt boyutundaki

madde puanlarının toplanmasıyla elde edilen toplam puanın o alt boyuttaki madde sayısına bölünmesiyle 1-5 arasında bir değer elde edilir. Olumlu tutum alt boyutundan alınan yüksek puanlar, aşuya yönelik tutumun olumlu olduğunu göstermektedir. Olumsuz tutum alt boyutundaki maddeler ters çevrildikten sonra hesaplanır ve bu alt boyut puanlarındaki yükseklik, aşuya karşı olumsuz tutumun daha az olduğunu göstermektedir. Ölçek Geniş ve arkadaşları (2020) tarafından geliştirilmiş, geçerlilik ve güvenilirliği yapılmıştır. Buna göre ölçeğin genel Cronbach Alpha değeri 0,80, olumlu tutum boyutunun Cronbach Alpha değeri 0,96, olumsuz tutum boyutunun Cronbach Alpha değeri 0,78 olarak bulunmuştur. Mevcut çalışma kapsamında Covid-19 Aşısına Yönelik Tutumlar Ölçeği'nin genel güvenilirlik Cronbach Alpha değeri 0,82, olumlu tutum boyutunun Cronbach Alpha değerinin 0,92, olumsuz tutum boyutunun Cronbach Alpha değerinin 0,76 olduğu saptanmıştır.

Araştırmanın Etik Yönü

Çalışma, Başkent Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler ve Sanat Araştırma Kurulunda değerlendirilmiş ve onayı (Tarih: 30.04.2020, Sayı: 17162298.600-386) alınmıştır. “Covid-19 Korkusu Ölçeği” için ölçek geliştirenler uygun atıf biçimiyle ölçeğin izinsiz kullanılabilirliğini belirtmişlerdir. “Covid-19 Aşısına Yönelik Tutumlar Ölçeği” için eser sahibinden izin alınmıştır.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışma bazı sınırlılıklara sahiptir. Araştırmanın kesitsel tipte olması ve verilerin sadece bir üniversiteden elde edilmesi nedeniyle çalışma sonuçları ülke geneline genellenemez. Anket uygulaması örneklem grubunun aşılama sürecine henüz başlamadan uygulanmıştır. Bu durum katılımcıların aşı tutumu geliştirmek için yeteri kadar zaman geçirmediği ihtimalini ortaya çıkarmaktadır.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Çalışmaya katılanların sosyo-demografik özellikleri Tablo 1’de paylaşılmıştır. Buna göre katılımcı ağırlığının kadınlardan, bekârlardan, ailesi ile birlikte oturanlardan ve çekirdek tipte aileye sahip olanlardan oluştuğu görülmektedir.

Tablo 1. Katılımcıların Sosyo-demografik Özellikleri

Değişkenler (N=707)		n	%
Cinsiyet	Kadın	518	73,3
	Erkek	189	26,7
Yaş	20,26 ± 2,33		
Medeni Durum	Bekâr	685	96,9
	Evli	22	3,1
Nerede yaşıyorsunuz	Aile ile birlikte evde	667	94,3
	Devlet Yurdu	7	1,0
	Özel Yurt	6	,8
	Tek Başına Evde	18	2,5
	Arkadaşlar ile evde	9	1,3
Aile tipi	Çekirdek aile	629	89,0
	Geniş aile	78	11,0
Kronik bir hastalığınız var mı?	Evet	79	11,2
	Hayır	628	88,8

Ailenizde kronik hastalığı olan biri var mı?	Evet	384	54,3
	Hayır	323	45,7
Covid-19 enfeksiyonu geçirdiniz mi?	Evet	86	12,2
	Hayır	621	87,8
Ailenizde, akrabalarınızda veya yakın çevrenizde Covid-19 enfeksiyonu geçiren biri var mı?	Var	534	75,5
	Yok	173	24,5
Ailenizde, akrabalarınızda veya yakın çevrenizde Covid-19 enfeksiyonundan hayatını kaybeden oldu mu?	Var	234	33,1
	Yok	473	66,9

Covid-19 enfeksiyonu geçirme durumunun cinsiyet, aile tipi, büyükanne ve/veya büyükbaba ile birlikte yaşam, kronik hastalık durumu değişkenleri ile karşılaştırıldığı çapraz tablo analizi sonuçları Tablo 2 'de verilmiştir. Buna göre erkek katılımcıların %15,3'ü, geniş aile üyesi olanların %14,1'i, aile büyükleri ile birlikte yaşamayanların %14,9'u, kronik hastalığı olanların %15,2'si, ailesinde, akrabalarında veya yakın çevresinde Covid-19 enfeksiyonu geçiren biri olanların %15,5'u Covid-19 enfeksiyonu geçirdiğini belirtmiştir.

Tablo 2. Covid-19 Enfeksiyon Durumu ile Diğer Değişkenlerin Çapraz Tablo Bulguları

			Covid-19 enfeksiyonu geçirdiniz mi?		Toplam
			Evet	Hayır	
Cinsiyet	Erkek	n	29	160	189
		%	15,3%	84,7%	100%
	Kadın	n	57	461	518
		%	11%	89%	100%
Aile tipi	Çekirdek aile	n	75	554	629
		%	11,9%	88,1%	100%
	Geniş aile	n	11	67	78
		%	14,1%	85,9%	100%
Büyükanne ve/veya büyükbabanız sizinle birlikte yaşıyor mu?	Evet	n	13	74	87
		%	14,9%	85,1%	100%
	Hayır	n	73	547	620
		%	11,8%	88,2%	100%
Kronik bir hastalığınız var mı?	Evet	n	12	67	79
		%	15,2%	84,8%	100%
	Hayır	n	74	554	628
		%	11,8%	88,2%	100%
Ailenizde, akrabalarınızda veya yakın çevrenizde Covid-19 enfeksiyonu geçiren biri var mı?	Var	n	83	451	534
		%	15,5%	84,5%	100%
	Yok	n	3	170	173
		%	0,2%	99,8%	100%
Toplam	n	86	621	707	
	%	12,2%	87,8%	100%	

Tablo 3'te katılımcıların "Covid-19 Korkusu Ölçeği"nden toplamda 19,91 puan, "Covid-19 Aşısına Yönelik Tutumlar Ölçeği"nden toplamda 2,94 puan, "Covid-19 Aşısına Yönelik Olumlu Tutum" alt boyutunda 2,85 puan ve "Covid-19 Aşısına Yönelik Olumsuz Tutum" alt boyutunda 3,01 puan aldıkları görülmektedir. Covid-19 Korkusu Ölçeği'nden alınabilecek puan aralığı 7 ila 35

arasındadır. Buna göre katılımcıların orta seviyede Covid-19 korkusu olduğu söylenebilir. Ayrıca Covid-19 aşısına yönelik olumsuz tutum puanının yüksekliği aşıya karşı olumsuz tutumun daha az olduğunu göstermektedir.

Duman ve Demir'in (2020) üniversite öğrencileriyle gerçekleştirdikleri çalışmada Covid-19 korku puanı mevcut çalışmayla benzer şekilde orta seviyede bulunmuştur. Genç profesyonel sporcularla gerçekleştirilen başka bir çalışmada da Covid-19 korkusu benzer şekilde orta seviyede tespit edilmiştir (Çiftçi ve Demir, 2020, s. 30).

Covid-19'dan hastalanmaya karşı savunmasız olarak kabul edilen grupların aşıya yönelik daha fazla olumsuz tutuma sahip oldukları ve aşılama karşıtı oldukları ileri sürülmektedir (Paul, Steptoe and Fancourt, 2021, s. 1). Genç popülasyondan oluşan örneklem grubunun hastalanmaya karşı savunmasız grup dışında değerlendirilmesi ayrıca sağlık alanında eğitim almaları nedeniyle sağlık okuryazarlık düzeylerinin yüksek olduğu varsayımına dayanarak aşıya yönelik olumsuz tutumunun düşük olması beklenen bir durumdur. Sağlık alanında öğrenim gören öğrencilerin farklı disiplinlerde öğrenim gören öğrencilere kıyasla Covid-19 aşısına daha yüksek olumlu tutum sergiledikleri bilinmektedir (Uslu, Yılmaz ve Altun, 2021, s. 395).

Tablo 3. Covid-19 Korkusu Ölçeği ve Covid-19 Aşısına Yönelik Tutumlar Ölçeği ile Alt Boyutlarının Betimsel Analiz Sonuçları

	n	\bar{x}	SS
Covid-19 Korkusu Ölçeği	707	19,91	7,03
Covid-19 Aşısına Yönelik Tutum Ölçeği	707	2,94	6,23
Alt Boyut (Olumlu tutum)	707	2,85	4,02
Alt Boyut (Olumsuz tutum)	707	3,01	3,72

Tablo 4'te Covid-19 Korkusu Ölçeği ve Covid-19 Aşısına Yönelik Tutumlar Ölçeği ile alt boyutlarının cinsiyet değişkenine göre incelenmesi sonucunda elde edilen bulgular paylaşılmıştır. Buna göre Covid-19 Korkusu ölçek sonucu incelendiğinde kadınların korku puanları ve erkeklerin korku puanları arasında anlamlı bir farklılık saptanmıştır ($t=-5,843$, $p=0,000$, $p<0,05$). Kadın katılımcıların Covid-19 korku puanının ($\bar{x}=20,82$) erkek katılımcıların korku puanından ($\bar{x}=17,41$) daha yüksek seviyede olduğu görülmüştür. Benzer bir sonuç Kabasakal ve arkadaşlarının (2021, s. 1242) araştırmasında da tespit edilmiştir. Bu durum kadın cinsiyetine özgü ayrımsal özelliklerle açıklanabilir (Bal, Çakmak ve Uğuz, 2013, s. 446). Kadınlar ırk, zaman, yaş ve yerleşim çeşitliliğinden bağımsız olarak erkeklere göre daha yüksek kaygı oranlarına sahiptir (Vlassoff, 2007, s. 50). Çalışma bulguları dâhilinde kadın ve erkek katılımcılar arasında Covid-19 Aşısına Yönelik Tutum Ölçeği genelinde ve alt boyutlarında anlamlı bir fark bulunmadığını göstermektedir. Bu sonucun aksine kadınların önleyici davranışlarda bulunma olasılıklarının daha yüksek olmasına rağmen aşı yaptıranların sağlığının korunacağına olan inancının daha düşük olduğu ve aşığı yaptırmada erkeklerden daha az istekli oldukları sonucuna ulaşılan araştırmalar da mevcuttur (Cordina, Lauri and Lauri, 2021, 6). Yedi Avrupa ülkesinde 7662 katılımcı ile gerçekleştirilen bir araştırmada aşılama konusunda emin olmayan katılımcıların yarısından fazlası (%55) yan etkileri konusunda endişeli olduklarını bildirirken bu grubun büyük çoğunluğunu kadınların (%36) oluşturduğu görülmüştür (Neumann-Böhme, vd., 2020, s. 980).

Tablo 4. Covid-19 Korkusu Ölçeği ve Covid-19 Aşısına Yönelik Tutumlar Ölçeği ile Alt Boyutlarının Cinsiyet Değişkenine Göre İncelenmesi

Cinsiyet		n	\bar{x}	ss	t	p
Covid-19 Korkusu Ölçeği	Erkek	189	17,41	7,16	-5,843	0,000*
	Kadın	518	20,82	6,76		
Covid-19 Aşısına Yönelik Tutum Ölçeği	Erkek	189	2,99	6,36	1,170	0,243
	Kadın	518	2,92	6,17		
Alt Boyut (Olumlu tutum)	Erkek	189	2,92	4,28	0,958	0,338
	Kadın	518	2,84	3,92		
Alt Boyut (Olumsuz tutum)	Erkek	189	3,05	4,08	0,947	0,344
	Kadın	518	2,99	3,59		

* p<0,05

Tablo 5'te katılımcıların ölçeklere katılım düzeylerinin kronik hastalık varlığına göre farklılık gösterip göstermediğini belirleme için yapılan t-testi analiz sonuçları verilmiştir. Öğrencilerin Covid-19 korku düzeylerinin kronik hastalık varlık durumuna göre farklılığının istatistiksel olarak %95 güven düzeyinde anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır (t=3,634, p=0,000, p<0,05). Kronik hastalığı olanların (\bar{x} =22,59) Covid-19 korku düzeylerinin kronik hastalığı olmayanlara göre (\bar{x} =19,57) daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Körükücü ve arkadaşlarının (2020, s. e210) yaptıkları araştırmada da benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Bireyin sağlık durumunu ciddi şekilde riske edecek durumların korku düzeyini artırması beklenen bir durumdur.

Katılımcıların Covid-19 Aşısına Yönelik Tutum düzeylerinin kronik hastalık varlığına göre farklılığının istatistiksel olarak %95 güven düzeyinde anlamlı olduğu belirlenmiştir (t=-2,523, p=0,012, p<0,05). Covid-19 Aşısına Yönelik olumlu tutum alt boyutunda kronik hastalığı olanların ve olmayanların arasında anlamlı bir fark bulunmuştur (t=-3,149, p=0,002, p<0,05). Kronik hastalığı olmayanların aşuya yönelik olumlu tutum puanlarının (\bar{x} =2,90) kronik hastalığı olanların puanlarına (\bar{x} =2,53) göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Kronik hastalığı olan kişilerin aşuya daha az ilgi göstermesinin nedeni olarak yan etkiler endişesi olduğu düşünülmektedir. Haque ve arkadaşlarının (2021, s. 6) araştırması bu sonucu desteklemektedir.

Tablo 5. Covid-19 Korkusu Ölçeği ve Covid-19 Aşısına Yönelik Tutumlar Ölçeği ile Alt Boyutlarının Kronik Hastalığın Varlığı Değişkenine Göre İncelenmesi

Kronik hastalık var mı?		n	\bar{x}	ss	t	p
Covid-19 Korkusu Ölçeği	Evet	79	22,59	6,91	3,634	0,000*
	Hayır	628	19,57	6,98		
Covid-19 Aşısına Yönelik Tutum Ölçeği	Evet	79	2,76	6,87	-2,523	0,012*
	Hayır	628	2,94	6,11		
Alt Boyut (Olumlu tutum)	Evet	79	2,53	4,31	-3,149	0,002*
	Hayır	628	2,90	3,95		
Alt Boyut (Olumsuz tutum)	Evet	79	2,94	4,01	-0,822	0,411
	Hayır	628	3,01	3,69		

* p<0,05

Tablo 6'da Covid-19 korkusu ile Covid-19 aşısına yönelik tutum ve alt boyutları arasındaki ilişki incelenmiştir. Buna göre Covid-19 korkusu ile Covid-19 aşısına yönelik tutum arasında negatif yönlü düşük düzeyde anlamlı bir ilişki söz konusudur (r=-0,097, p= 0,010, p<0,05). Aynı şekilde

Covid-19 korkusu ile Covid-19 aşısına yönelik olumsuz tutum arasında da negatif yönlü düşük düzeyde anlamlı bir ilişki mevcuttur ($r=-0,199$, $p=0,000$, $p<0,05$). Buna rağmen Covid-19 korkusu ile Covid-19 aşısına yönelik olumlu tutum arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır ($r=0,015$, $p=0,699$, $p>0,05$).

Tablo 6. Covid-19 Korkusu ile Covid-19 Aşısına Yönelik Tutum ve Alt Boyutları Arasındaki İlişki Analizi Sonucu

	Covid-19 Korkusu Ölçeği	
	r	p
Covid-19 Aşısına Yönelik Tutum Ölçeği	-0,097*	0,010
Covid-19 Aşısına Yönelik Ölçeği (Olumlu Tutum)	0,015	0,699
Covid-19 Aşısına Yönelik Ölçeği (Olumsuz Tutum)	-0,199*	0,000

* $p<0,05$

SONUÇ VE ÖNERİLER

Covid-19 salgını, insanların fiziksel sağlığı ve yaşamları için ciddi tehditler oluşturduğu kanıtlanmış bir gerçekliktir. Covid-19'un yeni bir hastalık olması ve bu hastalığın küresel olarak son derece yıkıcı etkilerinin gözlemlenmesi, özellikle ortaya çıkışı ve yayılması, halk arasında karışıklığa, endişeye ve korkuya neden olmaktadır. Salgının hayatlarının başında olan gençler üzerinde de derin etkileri mevcuttur. Mansourieh (2020, s. 2) araştırmasında özellikle genç yetişkinlerin Covid-19 hakkında daha fazla endişe duyduklarını tespit etmiştir.

Günümüz mevcut şartları altında aşılama, pandeminin sonlanmasındaki en önemli rolü üstlenmiş durumdadır. Dünya genelinde büyük bölgesel sınırlar belirlendiğinde aşıya yönelik olumlu tutum oranının daha yüksek olduğu görülmektedir. Avrupa Birliği ülkelerinin aşılama süreci öncesinde Covid-19'a karşı aşılama konusundaki tutumlarını tespiti yönelik araştırmada katılımcıların ($N=7662$) %73,9'u aşı olmaya istekli olduklarını belirtmişlerdir (Neumann-Böhme, vd., 2020, s. 978). Bir diğer çalışmada, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki yetişkinler arasında Covid-19 aşısı yaptırmaya istekli olanların ($N=2006$) oranı %69 olarak tespit edilmiştir (Reiter, Pennell and Katz, 2020, s. 6502). Aşı kabulünü etkileyen faktörleri belirlemek için 19 ülkeden 13426 kişiyle gerçekleştirilen bir araştırma sonucunda katılımcıların %71,5'i aşının güvenli ve etkili olduğunun kanıtlanması şartıyla aşı olmayı kabul edeceklerini beyan etmişlerdir (Lazarus, vd., 2021, s. 226). Bu durum her ne kadar olumlu olarak algılsa da ters bakış açısıyla konu ele alındığında, belirlenen bölgelerde azımsanmayacak sayıda aşı karşıtlığı olduğu söylenebilir. Aşılama yoluyla sürü bağışıklığının teşvik edilmesi, Covid-19 hastalığının yayılmasını önlemede oldukça başarılı ve umut verici bir strateji olarak kabul edilmektedir (Frederiksen, Zhang, Foged and Thakur, 2020, s. 2). Sürü bağışıklığı sağlamanın önemli bir yolu aşı ile ilgili tereddütleri ortadan kaldırmaktır.

Pandeminin yarattığı belirsizlik toplumların genelinde korku yaratsa da tam aksini yaşayan bir kitlenin varlığından rahatlıkla söz edilebilir. Resmi otoritelerce rasyonalite dışında olan bu kitlenin kendisinden tam da beklenildiği üzere aşıya karşı olumsuz tutum geliştirdiği görülmektedir. Bu haliyle Covid-19 enfeksiyonundan daha az korku duyanların Covid-19 aşısına karşı tereddüt geliştirmesi daha olasıdır (McElfish, vd., 2021, s. 6). Dror ve arkadaşları (2020, s. 777) enfekte hastalar ile ilgilenen ve kendi bulaş riskini yüksek gören sağlık personelinin aşılama eğiliminin daha yüksek olduğu, buna rağmen virüsle enfekte hastaları önemsemeyen sağlık çalışanlarının daha yüksek aşı tereddüdü geliştirdiğini bulmuşlardır. Bireylerin hastalık riskini düşük algıladıklarında aşı yaptırmaya yönelik daha az kararlılık gösterdikleri bilinmektedir (Schmid, Rauber, Betsch, Lidolt and Denker, 2017, s. 10).

Bu noktada yapılması gereken aşya olan güvenin sağlanabilmesi adına stratejiler geliştirmektir. Bu görev sadece devlet yöneten hükümetlere bırakılmayıp konuyla ilgili doğrudan ve dolaylı müdahale etme gücüne sahip her gücün desteğini almalıdır. Korkunun yarattığı baskının üstesinden gelebilmeye katkı sağlamak adına Dünya Sağlık Örgütü (2020) zorluklarla başa çıkabilme adına birçok dilde hazırladığı stres yönetim kılavuzu yayınlamıştır. Bu yazılı doküman ile insanların pandeminin sebep olduğu stresörler ile başa çıkmasına yardımcı olacak pratik beceriler kazanması amaçlanmıştır.

Salgın sürecinin çok daha uzayabileceğinden endişe eden bireyler yoğun, kontrol edilmesi güç doğruluğu kanıtlanmamış bilgilere maruz kalarak kaygı ve korku hissiyatı içerisinde bulunabilirler. Salgının öngörülemez geleceğiyle ilgili yanlış bilgi ağının toplumun genel kaygı düzeyini arttırdığı bilinmektedir (Bao, Sun, Meng, Shi and Lu, 2020, s. e37). Bireylerin bir şekilde mevcut bilgi durumlarını güncel tutabilmek adına doğruluğu kanıtlanmamış, yanlış olabileceği ihtimali yüksek haberleri tüketme eğilimi, yüksek kaygıya ve korkuya neden olabilmektedir (Jung and Jun, 2020, s. 271). Covid-19 ile ilgili özellikle kaynağı doğrulanmamış asılsız haberler bu dönem içerisinde özellikle sosyal medya araçlarını kullanma kabiliyeti yüksek olan Z kuşağı tarafından yoğun bir şekilde tüketilebilmektedir. Kişilerin yanlış bilgiyle karşılaştıklarında bunu ayırt edecek asgari bilgi seviyesiyle donatılması gerekmektedir. Aşının güvenliği konusunda toplumu ikna etmek adına kurulacak iletişim ağıyla sağlık okuryazarlık düzeyleri artırılmalıdır. Toplumda yüksek bağışıklık düzeyine ulaşma ancak doğru bilgiyi ayırt edebilecek asgari sağlık okuryazarlık seviyesine ulaşmak ile mümkün olabilir.

Çalışma hayatının bir parçası olmanın aşya kabulüne olumlu etkisi olduğu bilinmektedir (Schwarzinger, Watson, Arwidson, Alla and Luchini, 2021, s. 212). Sağlıklı işleyen bir sağlık sistemi oluşturabilme ve sürdürülebilirliği sağlama sürecinin temel ayaklarından biri iyi öğrenim görmüş ve donanım kazanmış sağlık çalışanlarının işgücü piyasasına arzıyla gerçekleşir. Özellikle sağlık çalışan adaylarının sahaya çıkmadan önce mental ve fiziksel hazırlıklarının tamamlanmış olması gerekir. Özellikle sağlık alanında öğrenim gören gençlerin kendi korkusunu yenmiş olmaları başkalarının korkusunu yenme konusunda önemli katkı sağlayacağına inanılmaktadır. Bunun gerçekleştirilebilmesi anlamında okullarda Covid-19 konusunda yeterli bilgilendirme yapılmalı, pandemi ile mücadele sürecinde aşının önemine yönelik farkındalığı arttırmak amacıyla eğitim programları planlanmalı, sosyal iletişim ağları aracılığıyla gençlerin doğru bilgilere ulaşmaları için gerekli altyapı hazırlanmalıdır.

Araştırmacıların Katkı Oranı ve Çıkar Çatışması Beyanı

Araştırmacıların katkı oranları eşittir ve herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Ahorsu, D. K., Lin, C.-Y., Imani, V., Saffari, M., Griffiths, M. D., & Pakpour, A. H. (2020). The Fear of COVID-19 Scale: Development and Initial Validation. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 1-9.
- Asmundson, G. J., & Taylor, S. (2020). Coronaphobia: Fear and the 2019-nCoV outbreak. *Journal of Anxiety Disorders*, 70, 1-2.
- Bakioğlu, F., Korkmaz, O., & Ercan, H. (2020). Fear of COVID-19 & Positivity: Mediating Role of Intolerance of Uncertainty, Depression, Anxiety, and Stress. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 1-14.
- Bal, U., Çakmak, S., ve Uğuz, Ş. (2013). Anksiyete Bozukluklarında Cinsiyete Göre Semptom Farklılıkları. *Arşiv Kaynak Tarama Dergisi*, 22(4), 441-459.

ULUSLARARASI SAĞLIK YÖNETİMİ VE STRATEJİLERİ ARAŞTIRMA DERGİSİ

INTERNATIONAL JOURNAL OF HEALTH MANAGEMENT AND STRATEGIES RESEARCH

Cilt/Volume : 8 Sayı/Issue : 1 Yıl/Year : 2022 ISSN -2149-6161

- Bao, Y., Sun, Y., Meng, S., Shi, J., & Lu, L. (2020). 2019-nCoV epidemic: address mental health care to empower society. *The Lancet*, 395(10224), e37-e38.
- Cao, W., Fang, Z., Hou, G., Han, M., Xu, X., Dong, J., & Zheng, J. (2020). The psychological impact of the COVID-19 epidemic on college students in China. *Psychiatry Research*, 287(112934), 1-5.
- Cordina, M., Lauri, M. A., & Lauri, J. (2021). Attitudes towards COVID-19 vaccination, vaccine hesitancy and intention to take the vaccine. *Pharmacy Practice (Granada)*, 19(1), 1-9.
- Çiftçi, F., ve Demir, A. (2020). Covid-19 Pandemisinde Türk Profesyonel Futbolcuların Covid-19 Korkusu ve Kaygı Düzeylerinin İncelenmesi. *Journal of Sport and Recreation Researches*, 2(S11), 26-38.
- Dror, A. A., Eisenbach, N., Taiber, S., Morozov, N. G., Mizrachi, M., Zigron, A., . . . Sela, E. (2020). Vaccine hesitancy: the next challenge in the fight against COVID 19. *European Journal of Epidemiology*, 35, 775-779.
- Duman, N. (2020). Üniversite Öğrencilerinde Covid-19 Korkusu ve Belirsizliğe Tahammülsüzlük. *The Journal of Social Science*, 4(8), 426-437.
- Frederiksen, L. S., Zhang, Y., Foged, C., & Thakur, A. (2020). The Long Road Toward COVID-19 Herd Immunity: Vaccine Platform Technologies and Mass Immunization Strategies. *Frontiers in Immunology*, 11(1817), 1-26.
- Geniş, B., Gürhan, N., Koç, M., Geniş, Ç., Şirin, B., Çırakoğlu, O. C., & Coşar, B. (2020). Development of perception and Attitude Scales Related with Covid-19 Pandemia. *Pearson Journal of Social Sciences-Humanities*, 5(7), 306-328.
- Graupensperger, S., Abdallah, D. A., & Lee, C. M. (2021). Social norms and vaccine uptake: College students' COVID vaccination intentions, attitudes, and estimated peer norms and comparisons with influenza vaccine. *Vaccine*, 39(15), 2060-2067.
- Hamm, A. O., & Weike, A. I. (2005). The neuropsychology of fear learning and fear regulation. *International Journal of Psychophysiology*, 57, 5-14.
- Haque, M. A., Rahman, M. L., Hossiana, M., Matina, K. F., Nabi, M. H., Saha, S., . . . Hawlader, M. D. (2021). Acceptance of COVID-19 vaccine and its determinants: evidence from a large sample study in Bangladesh. *Heliyon*, 7(e07376), 1-7.
- Iversen, M. M., Norekval, T. M., Oterhals, K., Fadnes, L. T., Maeland, S., Pakpur, A. H., & Breivik, K. (2021). Psychometric Properties of the Norwegian Version of the Fear of COVID-19 Scale. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 1-19.
- Jung, S. J., & Jun, J. Y. (2020). Mental Health and Psychological Intervention Amid COVID-19 Outbreak: Perspectives from South Korea. *Yonsei Medical Journal*, 61(4), 271-272.
- Kabasakal, E., Özpulat, F., Akca, A., & Özcebe, L. H. (2021). COVID 19 fear and compliance in preventive measures precautions in workers during the COVID 19 pandemic. *International Archives of Occupational and Environmental Health*, 94, 1239-1247.
- Körükçü, Ö., Özkaya, M., Boran, Ö. F., & Boran, M. (2020). The effect of the COVID-19 pandemic on community mental health: A psychometric and prevalence study in Turkey. *Health and Social Care Community*, 29, e204-e213.
- Lazarus, J. V., Ratzan, S. C., Palayew, A., Gostin, L. O., Larson, H. J., Rabin, K., . . . El-Mohandes, A. (2021). A global survey of potential acceptance of a COVID-19 vaccine. *Nature Medicine*, 27, 225-228.
- Loomba, S., Figueiredo, A. d., Piatek, S. J., Graaf, K. d., & Larson, H. J. (2021). Measuring the impact of COVID-19 vaccine misinformation on vaccination intent in the UK and USA. *Nature Human Behaviour*, 5, 337-348.

ULUSLARARASI SAĞLIK YÖNETİMİ VE STRATEJİLERİ ARAŞTIRMA DERGİSİ

INTERNATIONAL JOURNAL OF HEALTH MANAGEMENT AND STRATEGIES RESEARCH

Cilt/Volume : 8 Sayı/Issue : 1 Yıl/Year : 2022 ISSN -2149-6161

- Malik, A. A., McFadden, S. M., Elharake, J., & Omer, S. B. (2020). Determinants of COVID-19 vaccine acceptance in the US. *EClinicalMedicine*, 26, 1-8.
- Mansourieh, A. M. (2020). Assessing the anxiety level of Iranian general population during COVID-19 outbreak. *Asian Journal of Psychiatry*, 1-12.
- McElfish, P. A., Willis, D. E., Shah, S. K., Bryant-Moore, K., Rojo, M. O., & Selig, J. P. (2021). Sociodemographic Determinants of COVID-19 Vaccine Hesitancy, Fear of Infection, and Protection Self-Efficacy. *Journal of Primary Care & Community Health*, 12, 1-7.
- Mertens, G., Duijndam, S., Smeets, T., & Lodder, P. (2021). The latent and item structure of COVID-19 fear: A comparison of four COVID-19 fear questionnaires using SEM and network analyses. *Journal of Anxiety Disorders*, 81, 1-9.
- Mertens, G., Gerritsen, B., Duijndam, S., Saleminck, E., & Engelhard, I. M. (2020). Fear of the coronavirus (Covid-19): Predictors in an online study conducted in March 2020. *JO Anxiety Disorders*, 74, 1-8.
- Neumann Böhme, S., Varghese, N. E., Sabat, I., Barros, P. P., Brouwe, W., Exe, J. v., . . . Stargardt, T. (2020). Once we have it, will we use it? A European survey on willingness to be vaccinated against COVID 19. *The European Journal of Health Economics*, 21, 977-982.
- Ornell, F., Schuch, J. B., Sordi, A. O., & Kessler, F. H. (2020). "Pandemic fear" and COVID-19: mental health burden and strategies. *Brazilian Journal of Psychiatry*, 42, 232-235.
- Paul, E., Steptoe, A., & Fancourt, D. (2021). Attitudes towards vaccines and intention to vaccinate against COVID-19: Implications for public health communications. *The Lancet Regional Health*, 1-10.
- Reiter, P. L., Pennell, M. L., & Katz, M. L. (2020). Acceptability of a COVID-19 vaccine among adults in the United States: How many people would get vaccinated? *Vaccine*, 38(42), 6500-6507.
- Satıcı, B., Sarıçalı, M., Satıcı, S. A., & Griffiths, M. D. (2020). Intolerance of Uncertainty and Mental Wellbeing: Serial Mediation by Rumination and Fear of COVID-19. *Nature Public Health Emergency Collection*, 1-12.
- Schimmenti, A., Billieux, J., & Starcevic, V. (2020). The four horsemen of fear: An integrated model of understanding fear experiences during the COVID-19 pandemic. *Clinical Neuropsychiatry*, 17(2), 41-45.
- Schmid, P., Rauber, D., Betsch, C., Lidolt, G., & Denker, M. (2017). Barriers of Influenza Vaccination Intention and Behavior – A Systematic Review of Influenza Vaccine Hesitancy, 2005 – 2016. *Plos One*, 12(1), 1-46.
- Schwarzinger, M., Watson, V., Arwidson, P., Alla, F., & Luchini, S. (2021). COVID-19 vaccine hesitancy in a representative working-age population in France: a survey experiment based on vaccine characteristics. *The Lancet Public Health*, 6(4), 210-221.
- Uslu, Y. D., Yılmaz, E., ve Altun, U. (2021). Sağlık Yönetimi ve İnsan Kaynakları Yönetimi Öğrencilerinin Covid-19'un Kontrolüne ve Aşısına Yönelik Algı ve Tutumlarının Değerlendirilmesi. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 10(3), 383-397.
- Vlassoff, C. (2007). Gender Differences in Determinants and Consequences of Health and Illness. *J Health Popul Nutr*, 25(1), 47-61.
- Warren, A. M., Zolfaghari, K., Fresnedo, M., Bennett, M., Pogue, J., Waddimba, A., . . . Powers, M. B. (2021). Anxiety sensitivity, COVID-19 fear, and mental health: results from a United States population sample. *Cognitive Behaviour Therapy*, 50(3), 204-2016.
- WHO. (2020, Nisan 29). *Doing What Matters in Times of Stress: An Illustrated Guide*. Retrieved August 23, 2021, from https://www.who.int/publications/i/item/9789240003927?gclid=Cj0KCQjwjo2JBhCARIsAFG667W1kxUzqhfMKZirbwF1hcDFRDPc9O0bS-FffgZdi6oXdjcrKRU_XkaAlXGEALw_wcB